

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Aalborg Universitet

Den frivillige sektor og velfærdsstaten i et homologt perspektiv

Rathlev, Jakob

Publication date:
2006

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Rathlev, J. (2006). *Den frivillige sektor og velfærdsstaten i et homologt perspektiv*. Aalborg Universitet: Centre for Comparative Welfare Studies, Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning, Aalborg Universitet.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- ? Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- ? You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- ? You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Den frivillige sektor og velfærdsstaten i et homologt perspektiv

Arbejdsrapport

Juli 2006

Jakob Rathlev, ph.d.-stipendiat
Centre for Comparative Welfare Studies - CCWS
Institut for økonomi, politik og forvaltning, Aalborg Universitet
E-mail: rathlev@socsci.aau.dk Hjemmeside: www.socsci.aau.dk/~rathlev

I naturlig forlængelse mine tidligere arbejders kritik af de dominerende teorier om relationen mellem den frivillige sektor og velfærdsstaten vil dette arbejds-papir argumentere for en alternativ tilgang til at begribe denne relation. Afsættet for dette er på den ene side konstateringen af, at den frivillige sektor ikke kun står i et relationsforhold til velfærdsstaten men også arbejdsmarkedet og familiestrukturerne, idet disse sektorer hænger uløseligt sammen og nødvendigvis må begribes i kontekst af hinanden. På den anden side argumenteres der for, at det i tillæg til denne 'horisontale' implikation samtidig er nødvendigt, at operere med en 'vertikal' implikation ved også at inddrage betydningen af individuelle perceptioner og mentaliteter. Dette todelte argument indeholder en række teoretiske forudsætninger, som vil blive nærmere udfoldet, idet kapitlet bl.a. vil behandle principperne bag strukturelle homologier, individ-samfund dualismen og kausalitetstænkning. Dette vil munde ud i udviklingen af en idealtypisk tilgang til brug for ambitionen om, at fremanalysere strukturelle homologier mellem velfærdsstaten, arbejdsmarkedet, familien og den frivillige sektor.

1. Horisontal og vertikal kontekst

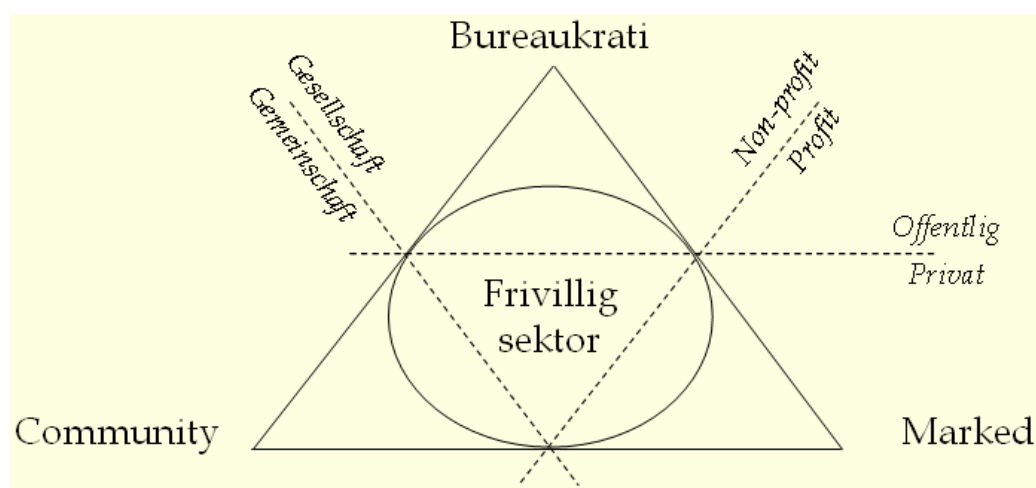
Som argumenteret for i tidligere formår de gældende teorier om relationen mellem den frivillige sektor og velfærdsstaten ikke på adækvat vis at levere en overbevisende forklaring af, hvad der er det underliggende organiseringsprincip for frivillig-stat relationen. I et forsøg på at formulere et teoretisk udgangspunkt, der kan overvinde svaghederne ved de gængse teorier, vil jeg i det følgende introducere et alternativt perspektiv, der indfanger såvel en 'horisontal' som en 'vertikal' kontekst.

På den ene side vil jeg forfægte, at frivillig-stat relationen ikke kan begribes adækvat uden samtidig at medtænke de andre komponenter i samfundet som fx arbejdsmarkedets organisering og familiestrukturerne, og på den anden side vil jeg forfægte, at de strukturelle forhold i samfundet må begribes i uløselig

sammenhæng med individuelle perceptioner og mentaliteter, idet disse to niveauer ikke lader sig adskille på konsistent vis.

Omdrejningspunktet i den første (horisontale) del af argumentet er, at det er vanskeligt at forstå den frivillige sektor løsrevet fra strukturerne i velfærdsstaten, familien og på arbejdsmarkedet. Allerede med bureaukrati-marked-community modellen (Henriksen 1996 – se figur 1) synes det uomgængeligt, at forstå den frivillige sektor som indlejret i de idealtypiske og overordnede principper for samfundets samlede konstitution. Således må bureaukrati-marked-community modellen forstås som ét hele, der ikke lader sig bryde ned til fx blot stat-frivillig relationen. De tre overordnede principper og den frivillige sektor hænger uløseligt sammen og må nødvendigvis begribes i kontekst af hinanden.

Figur 1. Bureaukrati, marked og community.

Kilde: Pestoff (1992:25) med modifikationer af Henriksen (1996:47-53).

Relationen mellem den frivillige sektor og bureaukratiet kan altså ikke forstås løsrevet fra strukturerne på markedet og i community. Antagelsen er endvidere, at selvom disse samfundsinstitutioner hver for sig ser ud til at have

forskellige interne logikker, egne praktikker og eget symbolsk univers, er der en lighed mellem dem – de korresponderer snarere end, at de indgår i en kausalsammenhæng. Med andre ord kan man sige, at måden, hvorpå velfærdsstaten, arbejdsmarkedet, familien, den frivillige sektor osv. fungerer, er indbyrdes homolog (Jensen 1996). Den frivillige sektor skal altså ikke forstås i en snæver kausalitet i forhold til velfærdsstaten, men derimod homologt med denne og de øvrige samfundsinstitutioner.

Den anden (vertikale) del af argumentet antager, at den homologe struktur mellem samfundsinstitutionerne ikke kun skal forstås på et strukturelt makroniveau. Det er nødvendigt samtidig at begribe homologien i uløselig sammenhæng med individuelle perceptioner og mentaliteter, som fx værdier, holdninger, orienteringer, social kapital, social tillid mv., som alle er relevante komponenter i individernes ageren indenfor de samfundsmæssige spændingsfelter; eksempelvis frivillig-stat relationen. Med andre ord må den klassiske struktur-aktør dualisme overvindes, idet man med afsæt i Bourdieu kan sige, at der:

”... eksisterer en strukturhomologi mellem den ’ydre’ og ’indre’ verdens organiseringsprincipper, idet overførslen mellem individ og samfund tager gestalt af et dialektisk relationsforhold.” (Jensen 1996:75)

Det er således en tæt sammenhæng mellem fx organiseringsprincipperne i velfærdsstaten og de individuelle perceptioner af, hvordan familien, arbejdsmarkedet, ligheden osv. skal organiseres. Bourdieu (1996:29) taler dermed om “... the homology observed between, on the one hand, the objective structures [...] and, on the other hand, the mental structures ...”, og i denne tankekonstruktion er de strukturelle implikationer i samfundet tæt forbundet med og afspejlet i de individuelle perceptioner og mentaliteter, så som værdier, holdninger, orienteringer, tillid osv.

Dette perspektiv implicerer for det første, at henholdsvis velfærdsstaten, markedet, familien og den frivillige sektor kan anskues som internt homologt organiseret, idet der eksisterer indre analogier mellem komponenterne og delområderne i de respektive sektorer, der således hver for sig tager form af 'strukturerede helheder'. For det andet er disse fire sektorer (eksternt) ordnet efter ensartede struktureringsmekanismer og indgår sammen i en strukturhomologi med det omgivende samfund, hvilket manifesterer sig i de sociale relationer. Dette betyder dog ikke, at dynamikkerne mellem sektorerne og i de sociale relationer er identiske – snarere er der en lighed i de principper, der organiserer de respektive felter (Jensen 1996:67).

2. Strukturelle homologier

At tale om strukturel homologi mellem forskellige områder betyder, at der er en grundlæggende lighed mellem de forskellige områder til trods for, at de antager forskellige fremtrædelsesformer. "Den er ikke den samme og ikke forskellig, men den har samme logik, samme figur." (Callewaert 1994:178). Selvom de ser ud til at repræsentere forskellige interne logikker, praktikker og symbolsk univers, er de ikke væsenforskellige – det samme grundlæggende mønster kan identificeres på tværs af områderne, hvilket vil sige, at der for disse områder er der tale om "at være struktureret i overensstemmelse med samme logik" (Callewaert 1994:191).

Bourdieu har arbejdet ud fra dette tankesæt i forskellige sammenhænge, fx i studiet af det kabylliske hus (Bourdieu 1977), som er opbygget efter homologe modstillinger, der ikke er ens men antager samme logik. Han har også anvendt det i studiet af den tætte sammenhæng og overensstemmelse mellem relationer af positioner i uddannelsessystemet (navnlig eliteuddannelser) og relationer af positioner i magtfeltet, hvor der kan konstateres "correspondence between social properties and academics positions" som følge af en "transformation of

inherited capital into academic capital” (Bourdieu 1996:37), og hvor Bourdieu endvidere konkluderer, at:

”... the observed distribution of students among the different schools according to social origin and academic capital is the outcome of countless ‘choices’ founded on the relationship between the structured habitus of the ‘selectors’ and the ‘selected’ and the structure of the field of educational institutions, whose most powerful and best hidden effects are achieved through the homology linking it to the fundamental structures of social space, and particularly those of the field of power.” (Bourdieu 1996:141)

Forbindelsesledet mellem individernes positioner i samfundet (de sociale strukturer) og deres positioneringer (de mentale strukturer) er det, Bourdieu kaldes habitus. Habitus er et organiserende princip for individets praksis, der fungerer som ”... et system af varige, men foranderlige dispositioner, gennem hvilke agenterne opfatter, bedømmer og handler i verden.” (Järvinen 2000:350), idet habitus udgør et subjektivt og erfaringsbaseret perceptionsskema. På en og samme tid er habitus formidlingsmekanismen fra den objektive ramme for eksistens til de subjektive orienteringsmønstre og valg – og vice versa. Med reference til Wacquant (1992:13) pointerer Jensen således, at:

”Denne tovejs relation mellem internalisering og eksternalisering vil manifestere sig med en vis lighed, parallelitet og korrespondance mellem den ‘ydre’ og den ‘indre’ verdens organiseringsprincipper. Anderledes formuleret er de objektive vilkår og de mentale strukturer genetisk forbundet i en strukturhomologi, da de kognitive strukturer ikke er andet end en legemliggørelse af de sociale strukturer.” (Jensen 1996:50)

Habitus fungerer dermed både som et organiserende princip for handling, hvor internaliseringen tager form af numerical series, og som et generativt princip

for de sociale systemers selvproducerende egenskaber i en dialektisk relation, hvor eksternaliseringen tager form af series of moves, og er således både 'strukturerede strukturer' og 'strukturerende strukturer' (Bourdieu 1977:73; Jensen 1996:75).

Bourdieu konstaterer strukturelle ligheder mellem så forskellige ting som økonomi, sociale strukturer, kultur, religion osv. Samtidig respekterer han hvert enkelt områdes egenlogik, ligesom han også tillader en vekselvirkning mellem dem. Lighederne mellem områderne overdrives dermed ikke, idet det homologe perspektiv kun hævder en vis lighed i de principper, der ligger til grund for de enkelte områder. Det hævdes heller ikke, at der er tale om lineære årsagssammenhænge, hvor fx et område påvirker de øvrige – men blot, at en og samme grundorientering kan generere tilsvarende forestillinger og praktikker på vidt forskellige områder (Callewaert 1994:195).

Samfundets institutioner er således ordnet efter ensartede principper, hvorfor der eksisterer 'indre analogier' mellem velfærdsstaten, arbejdsmarkedet, familien og den frivillige sektor, som hver i sær er strukturerede helheder. Habitusteorien danner dermed grobund for en antagelse om, at forskellige arenaer i samfundet er organiseret efter ensartede principper, og at:

"... der mellem de forskellige samfundsmæssige delområder eksisterer et vekselvirknings- eller homologiforhold." (Jensen 1996:51)

Hvilket herefter har implikationer for den frivillige sektor al den stund, at den herefter må forstås som en del af en 'større' samfundsmæssig homologi, hvor også velfærdsstaten, arbejdsmarkedet, familien osv. er inkluderet.

3. Individ-samfund dualismen

Et centralt omdrejningspunkt hos Bourdieu er hans ambition om at overvinde individ-samfund dualismen. Netop med habitusbegrebet og dets 'serier' af internalisering og eksternalisering forsøger han at opfylde dette:

"... overførslen mellem individ og samfund tager gestalt af et dialektisk relationsforhold. I dette dialektiske relationsforhold er habitus den begrebsenhed, der dels fungerer som det organiserende princip for handling, og dels fungerer som det generative princip for samfundets selvproducerende egenskaber." (Jensen 1996:75)

En inspirationskilde for Bourdieu har været arbejderne af Norbert Elias, som i det følgende vil tjene som afsæt for en kritik af individ-samfund dualismen. Elias satte sig i 1930erne for at analysere statsmagtens centralisering i Vesteuropa fra det 12. århundrede og fremad i sammenhæng med adfærdskodernes forandring. For Elias må disse to aspekter forstås som én og samme historiske proces, som han benævner civilisationsprocessen (Elias 1969, opr. 1937/1939). Elias kobler dermed samfundsstrukturen og personlighedsstrukturen sammen, som komplementære effekter af de samme grundlæggende processer, der således hverken blot er samtidige eller forbundet i kausalitet men derimod intimt sammenkoblet (Olofsson 2000:402).

I sit studie af civilisationsprocessen kobler Elias ændringerne i statsmagtens 'ydre' tvang så som love, voldsmonopol osv. sammen med forandringer i den individuelle mentalitets 'indre' tvang så som selvtugt, selvdisciplin osv. Det er derfor et springende punkt for Elias, at sociologien formår at overskride tendensen til at tænke i modsætningskategorier, som fx aktør-struktur og individ-samfund. Derimod må de sociale relationer (figurationer) og den sociale interdependens nødvendigvis være udgangspunkterne for sociologien som

samfundsvidenskab (Olofsson 2000). Imidlertid svigtes denne indsigt ofte i samfundsvidenskabelige analyser:

”... present forms of sociological analysis make possible the separation of interrelated things into individual components – ‘variables’ or ‘factors’ – without any need to consider how such separate and isolated aspects of a comprehensive context are related to each other.” (Elias 1978:116)

Elias peger på lingvistikken, som en hovedårsag til denne vildfarelse. I den almindelige sprogbrug kan man eksempelvis tale om, at ‘vinden blæser’ – som om, at vinden rent faktisk er en ting for sig, som pludselig kan begynde at bevæge sig og blæse. Dermed begås den fejl, at ‘vinden’ adskilles fra ‘blæsen’, hvilket efterlader det fejlagtige indtryk, at man kan tale om en vind, der ikke blæser. Denne tendens til at reducere et begivenhedsforløb til noget statisk tilsat en forandrende kraft kalder Elias procesreduktion. Og netop denne lingvistisk forankrede procesreduktion er på samme tid årsagen til, at der opretholdes en dualistisk forestilling om relationen mellem individ og samfund:

“Our languages tend to place at the forefront of our attention substantives, which have the character of things in a state of rest. Furthermore, they tend to express all change and action by means of an attribute or a verb, or at least as something additional rather than integral. [...] Consequently we always feel impelled to make quite senseless conceptual distinctions, like ‘the individual and society’, which makes it seem that ‘the individual’ and ‘society’ were two separate things, like tables and chairs, or pots and pans. (Elias 1978:112-13)

En central pointe er her, at forandringsmekanismer ikke er foranlediget af og kan ledes tilbage til en ubevægelig, statisk ‘first cause’ – de er derimod en immanent egenskab ved samfundet. Dermed ophæves ‘konstant’-synet på samfundet til fordel for en dynamisk optik. Dette implicerer, at det ikke er

tilstrækkeligt at tale om, at en person gennemgår en forandringsproces – personen er en proces i sig selv (Elias 1978:118). Alle mennesker og dermed samfundet som helhed er i en fortløbende udvikling, hvor en uomgængelig essens er: "... understanding the concept of 'development' more as one of function than one of action." (Elias 1978:147).

Men hvad er herefter forandringsmotoren i samfundet? Logisk set må der nødvendigvis være en iboende og uforanderlig egenskab ved samfundet, som sikrer, at de konstante bevægelser og udviklinger finder sted – og igen her spiller lingvistikken os et puds, idet det konstante og uforanderlige ved samfundet er, at det er konstant foranderligt:

"... people are naturally adapted to change and constitutionally equipped with organs which enable them to learn constantly, to store up new experiences all the time, to adjust their behaviour correspondingly, and to change the pattern of their social life together. Their peculiar changefulness, which has arisen through evolutionary change, is itself the changeless factor at issue here." (Elias 1978:115)

Dermed er individernes praksisser forandringsmotoren i samfundet. I følge Elias formes forandringerne i samfundet af en funktionel differentiering. I et moderne, differentieret og arbejdsdelt samfund bliver de mellem menneskelige relationer mere og mere komplekse, hvilket til stadighed øger de gensidige afhængighedsrelationer. Netop denne interdependens er den forandringsmotor, der genererer samfundsforandringer, som kommer til udtryk igennem fx civilisationsprocessen.

Et eksempel på, hvordan samfundsmæssige forandringer afspejler sig i de kognitive strukturer, kan i en dansk kontekst illustreres med kvindernes opnåelse af stemmeret i 1915 og den samtidige forandring i sæderne. De

opbrud, som fandt sted hen imod kvindernes opnåelse af stemmeret, kom ikke kun til udtryk formelt; der var også tale om en mentalitetsændring. At det ikke blot var en politisk top-down proces kan aflæses i samtidige vidnesbyrd som fx Emma Gads ofte refererede anvisninger på god 'Takt og Tone' (1918) samt billedhuggeren Rudolph Tegnors oplevelse med værket 'Jordbundet' (1897-98).

Figur 2. Emma Gad og Rudolph Tegner

"Den Tid er forbi, hvor den unge Mand, der kom i en Familie og havde givet sit Hjerte til en af Husets Døtre, henvendte sig til hendes Fader, anmodede om en Samtale og bad om hans Datters Haand, hvorpaa han fremkom med Oplysninger om sin Familie, sin Formueomstændigheder og sine Udsigter, før Forældrene talte med Datteren, og Bestemmelsen for Livet blev taget.

I vore Dage melder den unge Pige simpelthen sine Forældre, maaske ved Frokostbordet, at hun Aftenen før har forlovet sig med Bankfuldmægtig eller Løjtnant N. N., som de aldrig har set for deres Øjne, og at han vil give Møde ved Totiden, for at de kan stifte Bekendtskab med denne unge Mand, som de fra nu af har at modtage og elske som en Søn."

Emma Gad, Takt og Tone (1994:11 opr. 1918)

Rudolph Tegner, Jordbundet (1897-98)

Hos Emma Gad finder vi et vidnesbyrd om, at der allerede i 1918 havde fundet et holdningsmæssigt opbrud sted, hvor ægteskabet som institution havde bevæget sig væk fra at være en praktisk omstændighed til at handle om et selvstændigt valg af kærlighed. Kvindernes emancipation var således ikke kun sket på et formelt politisk plan.

Tilsvarende er den danske billedhugger Rudolph Tegner et eksempel på den mentalitetsændring, der fandt sted sideløbende med kampen for kvinders ret til at stemme. Under et ophold i Paris inspireres Tegner til at lave den første skitse

til skulpturen Jordbundet (1897-98), der symboliserer dialektikken mellem den åndelige stræben og den jordbundne lidenskabelighed – personificeret ved manden, der i en forpint bevægelse opad higer imod den åndelige frigørelse, og kvinden, der med sit favntag forsøger at trække manden ned imod den jordiske sanselighed. Værket blev udstillet i 1900 og senere udført i marmor. Tegner tilbød i 1910 Københavns kommune marmorudgaven af Jordbundet med den klausul, at den skulle stå på Rådhuspladsen. Bystyret afviste imidlertid gaven med henvisning til, at man ikke kunne acceptere en så udfordrende skulptur opført på byens centrale plads (Hald 1998). At motivet i Jordbundet på meget få år mister sin aktualitet i Danmark i en tid, hvor det stadig er gangbart i Paris (hvor kvinder i øvrigt først fik stemmeret i 1944), indikerer det opbrud, der fandt sted i den danske mentalitet homologt med den udvikling, som fandt sted på det politiske plan.

4. Velfærdsregimets kulturelle fundament

Argumentationen om, at strukturelle homologier udgør et underliggende organiseringsprincip i samfundet efterlader et afklaringsbehov i forhold til, hvad de strukturelle homologier indholdsmæssigt er forankret i, og hvad det er, der kommer til udtryk gennem de strukturelle homologier. Afsættet vil i denne forbindelse være en forståelse af, at forklaringen herpå skal findes i de velfærdsregimer, som Esping-Andersen m.fl. fremanalyserer:

”The main explanatory argument thereby is cultural: the institutional features of welfare states reflect culturally grounded gender norms and family models. [...] societies where traditional gender norms are prevalent have low levels of formal childcare, while societies with strong gender egalitarianism display generous institutional childcare systems.” (Naumann 2006:9-10)

Velfærdsregimets kulturelle fundament er ikke kun afgørende for organiseringen af børnepasning. Påstanden er således, at det samlede

konstellation af velfærdsstaten, arbejdsmarkedet, familien og den frivillige sektor i en given samfundsmæssig kontekst, dvs. i et givet regime, alle er organiseret gennem de samme kulturelle værdier og idealer, som er dominerende i det pågældende regime. Et velfærdsregime kan dermed betragtes som et samlende, kulturelt betinget fundament, hvorfra ligheden i de organiserende principper udspringer – og grunden til, at de samfundsmæssige institutioner kan og må forstås homologt med hinanden. Regimet er med andre ord det overordnede kulturelle system, der genererer den strukturelle homologi.

Velfærdsregimet og det underliggende kulturelle fundament antager dog ikke i sig selv (an sich) en direkte fremtrædelsesform, der er mulig at betragte, måle eller analysere – det kan derimod 'aflæses' i de homologe strukturer i samfundet, hvor det lader sig udtrykke i organiseringen af velfærdsstaten, arbejdsmarkedet, familien, den frivillige sektor osv. Ligeledes kan vekselvirkningsforholdet mellem internaliseringen og eksternaliseringen i samfundet heller ikke umiddelbart observeres (Jensen 1996:61).

Der er derfor behov for at operere med et abstrakt kulturelt niveau i det anlagte perspektiv. Et behov, som der også er blevet plæderet for inden for den komparative velfærdsstatsforskning, hvor det fra forskellige sider er blevet påpeget, at analyserne i højere grad må tage bestik af de kulturelle forskelle, som findes landene imellem, når forklaringer på konvergens og divergens formuleres (Chamberlayne et al. 1999; van Oorschot & Halman 2000; Pfau-Effinger 2005). Tilsvarende fremhæver også Esping-Andersen (1990), at forskelle på tværs af velfærdsstater bunder i forskellige opfattelser af 'basic principles' såsom solidaritet, lighed og stat-marked relationen.

En central pointe i forhold til det regimebaserede kulturelle fundament er endvidere, at det ikke skal forstås i en snæver makro-orienteret forstand.

Selvom Esping-Andersen i sin udviklingen af henholdsvis det liberale, det konservative-korporatistiske og det socialdemokratiske regime i udpræget grad forholder sig til generelle indikatorer og forhold, pointerer han samtidig vigtigheden af, at komme ned på et individniveau:

”My reservation has to do with the blindness of virtually all comparative political economy to the world of families. It is, and always has been, inordinately macro-oriented. It occupies itself with macroscopic constructions, such as welfare states, world trade, international finance, or trade unions, and with similarly huge outcomes, such as inflation, employment, inequality, or growth. A major belief that underpins this book is that a sound understanding of postindustrial society must be anchored in the household economy.”
(Esping-Andersen 1999:11)

Velfærdsregimet består således af særlige kulturelle værdier og idealer, der både kommer til udtryk i strukturer og praksisser – men også på det politiske niveau og formuleringen af forskellige politikker. Eksempelvis er politikkerne i forhold til arbejdsmarkedets organisering formet af særlige idealer, der fx enten ansporer eller besværliggør kvinders fuldtidsdeltagelse. Ligeledes udtrykker socialpolitikken særlige idéer om social integration, solidaritet, medborgerskab og social inklusion/eksklusion. Det samme gælder principperne for omfordeling i samfundet, hvor opfattelsen af, hvad der er retfærdigt, varierer i forskellige velfærdsstatslige kontekster. Endvidere ligger der forskellige idealer til grund for opfattelsen af, i hvilken grad staten bør intervenere i markedet. Endelig er de kulturelle værdier også afgørende for, hvordan det sociale arbejde i samfundet er fordelt mellem henholdsvis staten, markedet, familien og den frivillige sektor – eksempelvis afhængig af idealerne om, hvor vidt social omsorg er en opgave for den hjemmegående kvinde (Pfau-Effinger 2005).

5. Kausalitetstænkning og forandringsmekanismer

At anlægge et homologt perspektiv på relationerne mellem de forskellige komponenter i samfundet er at antage det udgangspunkt, at samfundsmæssige udviklingsmekanismer hverken skal forstås i et kausalforhold eller som blot samtidige – men derimod skal forstås som mere intimt sammenkoblet jf. Elias. Men hvad er da forandringsdynamikkerne i samfundet? Som fremført af Elias er alle individer konstant i 'bevægelse', men hvordan udmønter dette sig mere konkret?

Et eksempel herpå kunne være den situation, hvor der opstår et for stort spænd mellem de objektive realiteter i samfundet og de subjektive perceptioner af, hvordan tingene burde være. Denne situation resulterer i gnidninger og sociale konflikter, som genererer et samfundsmæssigt opbrud med potentiale for at genetablerer den sociale orden i et nyt 'ligevægtpunkt', hvis det lykkes forandringen at slå igennem. En central pointe i dette og andre eksempler er, at der ikke er tale om en evolutionær, lineær eller universel socialhistorisk udviklingsproces i kausal forstand, men derimod at:

"... sociale forandringsprocesser vil udmønte sig i en tilstandsændring i familien, der korresponderer med en tilstandsændring i velfærdsstaten, der korresponderer med en tilstandsændring på arbejdsmarkedet..." (Jensen 1996:73)

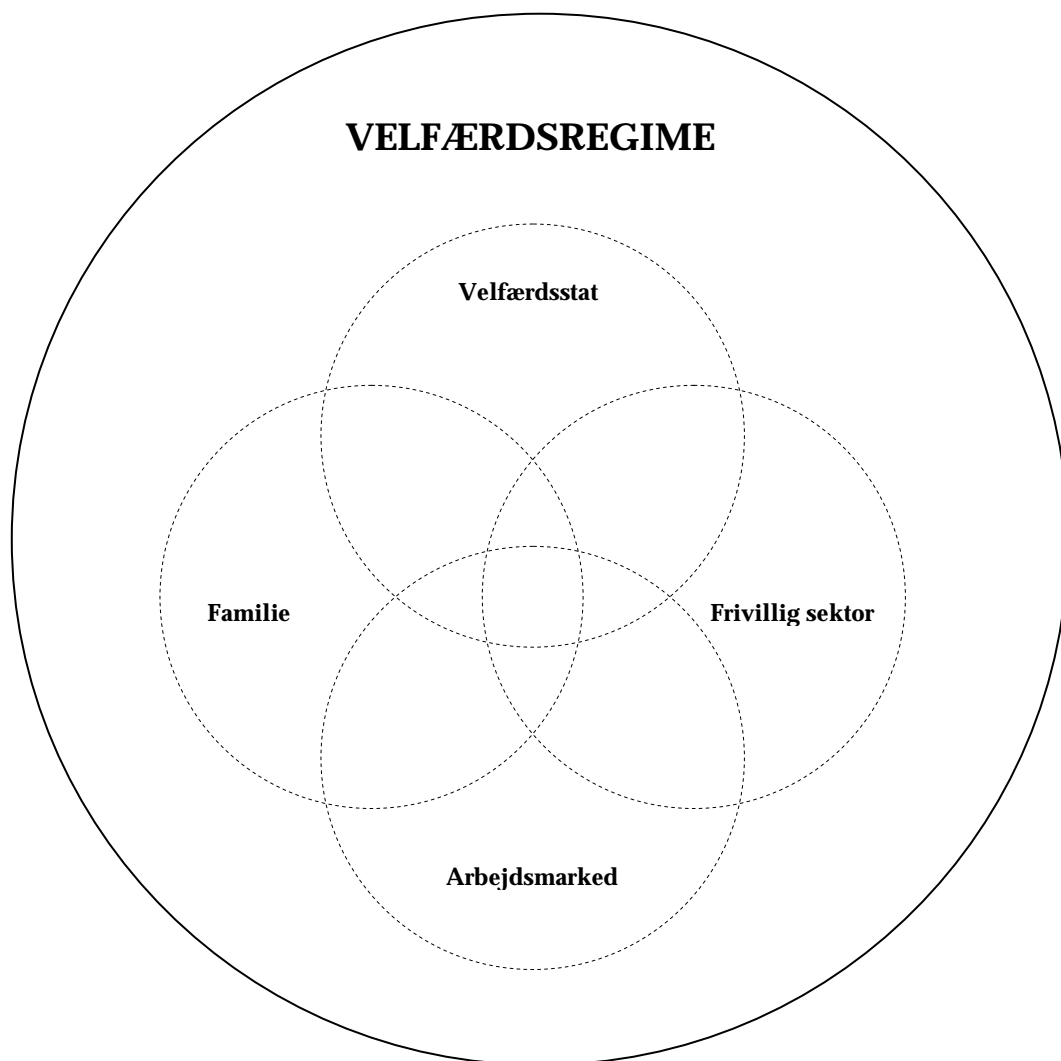
Forandringsprocesser indfinder sig altså i en og samme bevægelse i både velfærdsstaten, arbejdsmarkedet, familien og den frivillige sektor. Og denne horisontale 'intime sammenkoblethed' skal på samme tid forstås i sammenhæng med et individuelt niveau og dermed en vertikal dimension. Det er herefter ikke længere meningsfyldt at betragte de forskellige sektorer i samfundet uafhængigt af hinanden, idet de flyder sammen i deres egenskab af,

at være strukturelt homologe fremtrædelsesformer for det samme underliggende og kulturelt forankrede velfærdsregime.

”... systemets karakteristika forlener samfundets institutioner med særegne egenskaber, hvilket betyder, at samfundets institutioner er organiseret efter ensartede principper og strukturingsmekanismer.” (Jensen 1996:257)

Figur 3. Velfærdsstaten, arbejdsmarkedet, familien og den frivillige sektor som homologe fremtrædelsesformer for det underliggende velfærdsregime.

Dette perspektiv, som er forsøgt illustreret i figur 3, implicerer et opgør med den kausalitetstænkning, der er dominerende i såvel frivillighedsforskningen som velfærdsstatsforskningen. Ud fra dette standpunkt er det således ikke muligt at udvælge en række variabler/aspekter (selvom disse kan synes særlig relevante) og antage forskellige årsagssammenhænge i en kausalmodel, hvor essensen efterfølgende simplificeres til statistiske korrelationer. Hvad der derimod kan demonstreres er, hvordan det er muligt at identificere korresponderende eller homologe strukturer mellem velfærdsstaten, arbejdsmarkedet, familien, den frivillige sektor osv. på såvel et makro- som et mikroniveau. Med andre ord er det hensigten med dette perspektiv at demonstrere, hvad Jensen med reference til John Stuart Mill (1996:260) kalder 'kemisk' kausalitet, hvilket vil sige:

"... en gensidig afhængighed mellem mennesker, strukturer og de objektive livsvilkår. 'Kemisk' kausalitet foreskriver således, at forandringer i de menneskelige handlinger former og formes af simultane og systemiske forandringsmekanismer i det samlede system af sociale relationer." (Jensen 1996:260).

6. En idealtypisk tilgang

Spørgsmålet er herefter, hvordan dette perspektiv rent praktisk kan gribes an. I første ombæring er det vigtigt at holde sig for øje, at de strukturelle homologier kan være "skjulte af deres fænomenologiske fremtrædelsesformer" (Jensen 1996:62) og derfor ikke nødvendigvis lader sig observere umiddelbart. Der er derfor behov for at udvikle et redskab, der er i stand til at fremanalysere de strukturelle homologier i samfundet, som illustreret af Bourdieu med eksempel om Summaen og katedralen:

"To uncover the hidden analogy while escaping the curious blend of dogmatism and empiricism, mysticism and positivism that characterizes

intuitionism, one has to refrain from seeking the unifying principle of the data of sense experience in those data themselves, and instead subject the compared realities to a treatment that makes them equally available for comparison. The analogy is not established between the Summa and the cathedral taken, so to speak, at face value, but between two systems of intelligible relations; not between 'things' available to immediate perception but between objects won against the immediate appearances and constructed by a methodological elaboration." (Bourdieu et al. 1991:54) ¹

I stedet for at finde the unifying principle gennem en fortolkning af those data themselves plæderer Bourdieu for en deduktiv tilgang og peger på udviklingen af idealtyper som en løsning. I kraft af idealtypiske konstruktioner vil det være muligt at generere hypoteser om homologier i samfundsstrukturerne. Netop ud fra sådant et abstrakte niveau vil det være muligt at overskride tendensen til at forfalde til de umiddelbare perceptioner og ræsonnere dybere end en intuitiv tilgang tillader. Hvilket med andre ord handler om at flytte det erkendelsesteoretiske udgangspunkt væk fra für uns til an sich jf. Kant.

"In short, comparison guided by the hypothesis of analogies is not only the privileged instrument for breaking with pre-constructed data, which insistently demand to be treated in and for themselves, but also the principle of the hypothetical construction of relations between relations. [...] mimetic models, which grasp only the external similarities, are opposed to analogical models aimed at apprehending the hidden principles of the realities they interpret." (Bourdieu et al. 1991:51-52, 53)

Gennem idealtypiske konstruktioner for strukturelle homologier mellem velfærdsstaten, arbejdsmarkedet, familien og den frivillige sektor, bliver det

---

¹ Bemærk, at Bourdieu her anvender termen analogi synonymt med homologi; senere (fx i *The State Nobility*, 1996) vælger han at holde sig til homologi.

således muligt, at kontrastere og identificere 'serier af observationer af delkomponenter' som potentielle homologier. Disse serier af observationer foretages ved nedslag i indikatorer, som udvælges og operationaliseres med udgangspunkt i idealtypiske konstruktioner. Denne logik kan illustreres gennem hypotetiske formuleringer af 'loop'-mekanismer mellem velfærdsstaten, arbejdsmarkedet, familien og den frivillige sektor, hvilket jeg i det følgende vil gøre med tankemæssigt afsæt i en universel velfærdsstat:

- En omfattende velfærdsstat, der baserer sig på et højt skattetryk, kan antages at have en veludbygget social- og sundhedssektor, indenfor hvilken det forventeligt primært er kvinder, der er beskæftiget, idet de traditionelt har været disponeret for omsorgsarbejde.
- Med kvinderne integreret på arbejdsmarkedet og tilstedeværelsen af offentlige omsorgsinstitutioner er familierne tømt for en række omsorgsopgaver med den logiske konsekvens, at mændene i stadig stigende grad er begyndt at deltage i det uformelle arbejde, såsom husarbejde og frivilligt arbejde, der ellers traditionelt har været kvindernes domæne.
- Kvindernes tilbagetog fra den frivillige sektor kan antages at hænge sammen med, at de sociale omsorgsopgaver, som traditionelt er blevet løst i den frivillige sektor, såsom fattighjælp, hospitaler, skoler osv., i dag løses professionelt i regi af velfærdsstaten. Selvom det sociale omsorgsarbejde har flyttet sig fra familien til den frivillige sektor til velfærdsstaten – og dermed er blevet formaliseret og aflønnet – er det dog fortsat kvinderne, der i udpræget grad udfører dette arbejde.
- Samtidig begrænses den frivillige sektor af, at velfærdsstaten i kraft af sine overførselsydelser samler de svageste op, der derfor ikke længere i nær samme grad udgør en belastning/opgave for den frivillige sektor. Overførselsindkomsterne er desuden medvirkende til, at der finder en stor grad af omfordeling sted, hvilket forventeligt afstedkommer høj

grad af lighed, lav grad af sociale konflikter og stor social tillid i samfundet, hvilket stimulerer den sociale kapital og dermed den frivillige sektor.

- Ydermere vil tilliden til de offentlige institutioner logisk set være stor, idet det offentlige er en 'medspiller' snarere end en kontrollerende faktor. Af samme grund vil de frivillige organisationer heller ikke udgøre en modreaktion til en formynderisk offentlig sektor – frivillig-stat relationen er præget af konsensus, hvor de frivillige organisationer på en og samme tid støttes økonomisk og (lov)reguleres af det offentlige.
- Med omsorgsopgavernes faldende betydning vil den frivillige sektor antageligt have fået en mindre samfundsøkonomisk rolle samtidig med, at den har udviklet sig til i stedet at omfatte andre typer opgaver, fx indenfor fritids- og foreningsområdet. I samme bevægelse vil kvindernes deltagelse i den frivillige sektor vil være mindre, mens mændene forventeligt vil have en større rolle end tidligere, fx gennem frivilligt arbejde i sportsklubber eller frivilligt bestyrelsesarbejde.
- Dette skred indenfor den frivillige sektor fra social omsorg til sport og fritid – som kan ses som et skred fra udføre frivilligt arbejde med et filantropisk ideal til i stedet at gøre det i sin egen sfære og i højere grad 'for sig selv' – kan tænkes at blive ansporet af den omfattende velfærdsstat, hvor den enkelte ikke er afhængig af konkret andre og derfor får en individualistisk tilgang til samfundet.
- Endvidere er kvindernes bevægelse væk fra hjemmet og det uformelle arbejde og til fuldtidsdeltagelse på arbejdsmarkedet muliggjort af de offentlige daginstitutioner, som gør kvinderne i stand til både kan have job/karriere og børn og dermed få arbejds- og familieliv til at hænge sammen, hvilket forventeligt giver udslag i relativt høje fertilitetsrater.
- Qua velfærdsstatens understøttelse (og opkvalificering af arbejdsløse) accepterer fagforeningerne, at dette arbejdsmarked er relativt ureguleret og liberalt, idet det er let at afskedige medarbejdere, hvilket er

grundelementerne flexicurity, som styrker konkurrenceevnen. Det meget responsive og fleksible arbejdsmarked er endvidere baseret på højt uddannet arbejdskraft og med store frihedsgrader i udførelsen af arbejdet. Samtidig er arbejdsstyrken meget stor pga. kvindernes deltagelse.

- Netop kvindernes deltagelse på arbejdsmarkedet giver antageligt et ligeværdigt mand-kvinde forhold i hjemmet og udpræget demokrati i familien, hvor der er stor arbejdsdeling og symmetri i relationerne. Kvindernes uafhængighed af mændene foranlediger samtidig til at tro, at kvinderne i større udstrækning vælge at lade sig skille, idet de modsat tidligere tider ikke længere er økonomisk afhængige af en mand.

Det er således muligt at betragte velfærdsstaten, arbejdsmarkedet, familien og den frivillige sektor som sammenvævet på kryds og tværs. Samtidig er det muligt at forestille sig, at mekanismerne kunne gå i den modsatte retning i en anden kontekst, som fx en snæver velfærdsstat, hvor der ingen dagsinstitutioner er, og hvor kvinderne derfor er bundet til hjemmet, der herefter ikke længere fremstår symmetrisk, men som til gengæld efterlader et rum for kvinderne at udfylde indenfor socialt omsorgsarbejde i den frivillige sektor, der vil eksistere som en modvægt til velfærdsstatens utilstrækkelige sociale ansvar osv.

Netop med disse 'serie'-ræsonnementer bliver fremgangsmåden i udviklingen af idealtypiske konstruktioner tro mod Bourdieus anbefaling om, at empiriske indikatorer udvælges med omhu og ikke blot gennem en arbitrær udvælgelse, idet en sådan vilkårlig tilgang er med stor risiko for, at overse centrale elementer i de samfundsmæssige strukturer:

"When it is a matter of grasping the structure of a field, as in this work, the ordinary procedure of random sampling are completely inadequate, since,

through the very operation of random choice, there is every possibility that certain crucial elements in the objective structure will be missed and the aim is to produce an accurate picture of it, that is, a structurally homologous representation. (Bourdieu 1996:234)

Denne tilgang skriver sig således ind i en deduktiv tradition, hvor udgangspunktet er en hypotese om, at samfundet gennem overordnede velfærdsregimer er homologt struktureret, hvilket efterprøves empirisk ved hjælp af idealtypiske konstruktioner. I det følgende skal jeg forsøge at fremdrage sådanne idealtypologier, der kan tjene til at formulere idealtypiske tilstande og funktionsmåder i henholdsvis velfærdsstaten, arbejdsmarkedet, familien og den frivillige sektor.

Denne øvelse vil dog ikke antage den ofte anvendte form for idealtypiske kategoriseringer, som eksempelvis ses indenfor den komparative velfærdsstatslitteratur, hvor der argumenteres for 3-5 forskellige modeller (fx Esping-Andersen 1990; Leibfried 1992; Ferrera 1996; Arts & Gelissen 2002). Derimod vil afsættet være formuleringen af et idealtypisk kontinuum, på hvilket der identificeres to divergerende ekstremer eller yderpunkter, som indikerer variationen indenfor konstellationerne af henholdsvis velfærdsstaten, arbejdsmarkedet, familien og den frivillige sektor, hvilket er forsøgt illustreret i figur 4.

Figur 4. Et idealtypisk kontinuum for strukturelle homologier mellem velfærdsstaten, arbejdsmarkedet, familien og den frivillige sektor.

VELFÆRDSSTATEN	
Lavt forbrug på sociale services Lav grad af omfordeling Familien principal social agent Kollektivistisk Høj grad af ulighed Lille tillid til offentlige institutioner Mange sociale konflikter & social mistillid	Højt forbrug på sociale services Høj grad af omfordeling Staten principal social agent Individualistisk Lav grad af ulighed Stor tillid til offentlige institutioner Få sociale konflikter & social tillid
ARBEJDSMARKEDET	
Lukket Commodificering Insider-outsider Passiv arbejdsmarkedspolitik Rigidt Ufleksibel og lav sikringsgrad Lovreguleret Barrierer for kvinder (og kun deltid) Fast tilrettelagte arbejdsfunktioner	Åbent Decommodificering Ligeberettigelse Aktiv arbejdsmarkedspolitik Liberalt Flexicurity Autonomi for arbejdsmarkedets parter Åbent for kvinder (fuldtid) Frihedsgrader i arbejdsfunktioner
FAMILIEN	
Traditionel Male breadwinner Omfordeling, gensidig afhængighed Hierarkisk Funktionel arbejdsfordeling Kvinder centripetalt orienteret Lav fertilitet Lav skilsmisserate Kompleks form Familiale relationer	Symmetrisk Dual earner Ligeværdighed, selvrådighed Demokratisk Fælles arbejdsfordeling Kvinder centrifugalt orienteret Høj fertilitet Høj skilsmisserate Fragmenteret form Kontraktuelle relationer
DEN FRIVILLIGE SEKTOR	
Sociale opgaver (uddannelse, sundhed osv.) 'Service' Programbaseret Filantropisk Kvinder relativt dominerende Stor samfundsøkonomisk rolle Konfliktuel relation til velfærdsstaten Svag offentlig regulering	Kultur, fritid og foreninger (sport, politik osv.) 'Expressive' Medlemsbaserede foreninger Individuel sfære Mænd relativt dominerende Lille samfundsøkonomisk rolle Konsensusrelation til velfærdsstaten Stærk offentlig regulering

De to idealtypiske yderpunkter i henholdsvis den venstre og den højere søjle af figur 4. skitserer konturerne af strukturelle homologier mellem velfærdsstaten, arbejdsmarkedet, familien og den frivillige sektor. Med andre ord skal den samlede serie af karakteristika i hver søjle forstås som en idealtypisk strukturel homologi, hvor de velfærdsstatslige karakteristika korresponderer med arbejdsmarkedets karakteristika, som korresponderer med familiens karakteristika, der korresponderer med den frivillige sektors karakteristika.

Eksempelvis skal en frivillig sektor, der primært fungerer indenfor kultur og fritid, således forstås som homolog med symmetriske familieformer, et åbent arbejdsmarked og en omfattende velfærdsstat – der alle er funderet på kulturelle idealer om ligestilling, social tillid, centrifugalt orienteret kvinder og partnerskabsfølelse i forhold til staten. Tilsvarende skal en frivillig sektor, der primært producerer sociale services, forstås som homolog med traditionelle familieformer, et lukket arbejdsmarked og en residual velfærdsstat – der alle er funderet på kulturelle idealer om hierarki, social mistillid, centripetalt orienterede kvinder og lav tillid til offentlige institutioner.

Selvom det er muligt at tilføje normative betragtninger som fx, at traditionelle, familiale relationer er mere ønskværdige end moderne, fragmenterede familieformer, eller at social tillid er bedre end social mistillid, er dette ikke hensigten med det idealtypiske kontinuum. Det skal således ikke misforstås, at der i en vis udstrækning er tale om en moderniseringsproces gående fra venstre mod højre på det idealtypiske kontinuum.

Samtidig er det vigtigt at pointere, at der netop er tale om et idealtypisk kontinuum, og at det derfor meget vel kan eksistere strukturelle homologier, som befinder sig et sted midt imellem de to skitserede yderpunkter. Eksempler herpå kunne være den socialforsikringsbaserede velfærdsstatsmodel eller

familier, hvor manden arbejder fuldtid og kvinden arbejder deltid. Tilsvarende med hensyn til hybride arbejdsmarkeder eller frivillige sektorer, som befinder sig mellem de rendyrkede principper.

7. Afslutning

Dette arbejdsrapport har argumenteret for en alternativ teoretisk tilgang til studiet af relationen mellem den frivillige sektor og velfærdsstaten. Omdrejningspunkterne heri har været, at frivillig-stat relationen må forstås og analyseres i både en horisontal og en vertikal kontekst, og denne tilgang er inspireret af Bourdieus perspektiv om strukturelle homologier, som betoner nødvendigheden af, at overskride den klassiske individ-samfund dualisme. Som afsæt for den videre fremfærd er et idealtypisk kontinuum blevet udviklet til brug for en analyse af strukturelle homologier i forskellige velfærdsstatslige kontekster. Før vi kommer så langt er det dog et behov for at klargøre de konkrete metodiske implikationer.

LITTERATUR

- Arts, Wil & John Gelissen (2002)
Three worlds of welfare capitalism or more? A state-of-the-art report. *Journal of European Social Policy* Vol. 12 (2) pp. 137-158.
- Bourdieu, Pierre (1977 org. 1972)
Outline of a Theory in Practice. Cambridge University Press
- Bourdieu, Pierre (1996 org. 1989)
The State Nobility. Elite Schools in the Field of Power. Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre; Jean-Claude Chamboredon & Jean-Claude Passeron (1991 org. 1968)
The Craft of Sociology. Epistemological Preliminaries. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Callewaert, Staf (1994)
Kultur, pædagogik og videnskab. Habitus-begrebet og praktikteorien hos Pierre Bourdieu. Akademisk Forlag.
- Chamberlayne, Prue; Andrew Cooper; Richard Freeman & Michael Rustin (1999)
Welfare and Culture in Europe. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Elias, Norbert (1969 org. 1937/1939)
Über den Prozess der Zivilisation. Frankfurt: Suhrkamp.

- Elias, Norbert (1978 org. 1970)
What Is Sociology? Hutchinson of London.
- Esping-Andersen, Gøsta (1990)
The Three Worlds of Welfare Capitalism. Cambridge, Polity Press.
- Esping-Andersen, Gøsta (1999)
Social Foundations of Postindustrial Economies. Oxford: Oxford University Press
- Ferrera, Manuel (1996)
 The 'Southern Model' of welfare in social Europe. *Journal of European Social Policy* Vol. 6 pp. 17-37.
- Gad, Emma (1994 org. 1918)
Takt og Tone. Gyldendal.
- Hald, Anne (1998)
Rudolph Tegnens udvikling som billedhugger. Rudolph Tegnens Museum.
- Henriksen, Lars Skov (1996)
Lokal frivillig organisering i nye omgivelser. Aalborg: ALFUFF
- Järvinen, Margaretha (2000)
 Pierre Bourdieu. I Heine Andersen & Lars Bo Kaspersen (red.) *Klassisk og moderne samfundsteori*, 2. udg.
- Jensen, Per H. (1996)
Komparative velfærdssystemer. Kvinder reproduktionsstrategier mellem familien, velfærdsstaten og arbejdsmarkedet. København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Leibfried, Stephan (1992)
 Towards a European Welfare State: On Integration Poverty Regimes in the European Community. Pp. 245-280 in Ferge and Kolberg (eds.) *Social Policy in a Changing Europe*, Frankfurt: Campus Verlag
- Naumann, Ingela (2006)
Childcare politics in West Germany and Sweden since World War II: Historical cleavages, social compromises, and policy outcomes. Paper præsenteret ved 4th Annual ESPAnet conference, Bremen, Tyskland.
- Olofsson, Gunar (2000)
 Nobert Elias. I Heine Andersen & Lars Bo Kaspersen (red.) *Klassisk og moderne samfundsteori*, 2. udg.
- Pfau-Effinger, Birgit (2005)
 Culture and Welfare State Policies: Reflections on a Complex Interrelation. *Journal of Social Policy*, Vol. 34 (1) pp. 3-20.
- van Oorschot, Wim & Loek Halman (2000)
 Blame or fate, individual or social? An international comparison of popular explanations of poverty. *European Societies*, Vol. 2 (1) pp. 1-28.
- Wacquant, Loïc J. D. (1992)
 Toward a Social Praxeology: The Structure and Logic of Bourdieu's Sociology. I Pierre Bourdieu & Loïc J. D. Wacquant, *An Invitation to Reflexive Sociology*, pp. 2-59. Cambridge: Polity Press.